

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ УКРАЇНИ

TRENDS OF DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN BANKS' REFINANCING SYSTEM

Володимир ШЕВЧУК,
аспірант кафедри менеджменту
банківської діяльності, ДВНЗ «Київський
національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

Volodymyr SHEVCHUK,
Postgraduate student of the Banking activity
management department,
Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman

За останні роки відбулися глобальні зміни в банківських системах, в тому числі і в Україні. Формування ринкових відносин та перспективні завдання розвитку економіки країни висувають нові вимоги до стабільності й масштабів функціонування банківської системи. Забезпечення вирішення цих завдань неможливо без вирішення питань управління банківською діяльністю та регулювання банківської ліквідності.

Мета дослідження полягає у визначенні сутності системи рефінансування як інструмента управління ліквідністю вітчизняних банківських установ і оцінки її відповідності потребам вітчизняної банківської системи.

Рефінансування – це процес перетворення розтягнутих у часі потоків грошових коштів в одноразове їх отримання у визначеному обсязі. Загальна величина таких коштів визначається поточною ринковою кон'юнктурою і прийнятими методами здійснення рефінансування. Фактично суть рефінансування полягає у компенсації в короткі терміни коштів, раніше виданих у вигляді кредитів, як правило, довгострокових.

За допомогою рефінансування вирішується і друга, не менш важлива, проблема первинного кредитора – відновлення ресурсів через ризик ліквідності, що означає ймовірність виникнення у банку потреби в коштах, що зумовлена відтоком депозитів у той момент, коли вони (кошти) відсутні та/або знаходяться в активних операціях.

Незважаючи на те, що система рефінансування досить широко відображена в законодавчих та нормативних актах, єдиного трактування сутності цього поняття не розроблено. У перекладі з англійської «рефінансування» (від англ. refinancing) означає погашення позикового капіталу за допомогою отримання нової позики.

Рефінансування банків (кредитування) є найважливішою функцією центральних банків, а також інструментом реалізації грошово-кредитної політики держави. При використанні цього інструменту центральні банки здійснюють безготівкову грошову емісію і регулюють грошову пропозицію економіці.

Отже, **рефінансування центральним банком** – це надання фінансових ресурсів банкам другого рівня за допомогою кредитних і фінансових інструментів, що супроводжується заміною одного боргового зобов'язання на інше з метою досягнення визначених цілей як на мікро-, так і на макрорівні. Рефінансування банків має таке призначення на мікро- і макрорівні:

1) це непрямий інструмент грошово-кредитного регулювання і впливу на пропозицію грошей;

2) спосіб підтримання поточної ліквідності банківських установ, а також банківської системи в цілому;

3) одне із джерел ресурсної бази банків, адекватної реальному попиту підприємств і фізичних осіб;

4) спосіб підвищення фінансової стійкості банківського сектора, а також стабілізація діяльності банківських установ, що зазнають фінансові труднощі.

У міжнародній практиці грошово-кредитного регулювання накопичений великий досвід у сфері рефінансування банків. Форми і види цих кредитів розрізняють за широким колом критеріїв. Це терміни надання, забезпечення, цільове спрямування, механізм надання тощо.

Механізм рефінансування банків НБУ у кризових умовах отримує подальший розвиток, поєднуючи в собі як елементи непрямого характеру (ломбардне кредитування, кредитні аукциони), так і прямого, адміністративного характеру за аналогією із зарубіжною практикою в подібних ситуаціях. Крім того, за призначенням кредити рефінансування поділяються на регулюючі та специфічні, які включають різні механізми та інструменти, що представлені на **рис 1**.

Потреба банків у кредитах рефінансування з урахуванням їх призначення завжди залежить від стану банківської ліквідності, що виражається в наявності резервів, тобто залишків грошових коштів на кореспондентських рахунках у центральному банку.

В останні роки в банківській системі України має місце структурний дефіцит сукупної ліквідності банків, коли в міру розвитку, розширення банківських активних операцій попит на ліквідні кошти банків перевищує пропозицію цих коштів, що відображає природний стан банків і не пов'язано з кризовими явищами.

Невипадково обсяги кредитів рефінансування НБУ поступово збільшуються. При дослідженні обсягів рефінансування важливо визначити не стільки обороти за кредитами, скільки зміну обсягів заборгованості, яка зростає протягом останнього часу. Справа в тому, що банки не поспішають повертати довготермінові кредити рефінансування, отримані від НБУ в розпал кризи 2008-2009 років.

Заборгованість за кредитами рефінансування банків упродовж 2014 року зросла на 37,5 млрд. грн, у січні-лютому 2015 – на 4,7 млрд. грн. За цей період

Статтю присвячено проблемам рефінансування Національним банком України вітчизняних комерційних банків у сучасних умовах функціонування банківської системи. Досліджено теоретичні та практичні аспекти рефінансування комерційних банків України. Визначено основні види рефінансування комерційних банків України та виокремлено їх ознаки. Проаналізовано показники рефінансування комерційних банків України та виділено основні тенденції розвитку системи рефінансування комерційних банків України. Визначено вектор розвитку системи рефінансування комерційних банків України. Виявлено актуальні проблеми системи рефінансування у вітчизняній практиці. Розроблено пропозиції щодо поліпшення й удосконалення системи рефінансування в українських реаліях, зокрема запропоновано реалізувати під єдиний пул активів та операції РЕПО.

The article deals with the problems of the National Bank of Ukraine to refinance the domestic commercial banks under current conditions of the banking system functioning. The theoretical and practical aspects of refinancing the commercial banks of Ukraine have been investigated. The main types of refinancing the commercial banks of Ukraine have been defined and their features have been demonstrated. The indicators of refinancing the commercial banks of Ukraine have been analysed, and the main trends of the Ukrainian banks' refinancing system development have been emphasized. The basic development thrust of the Ukrainian commercial banks' refinancing system has been determined. The topical issues of the refinancing system have been revealed within the national field. The author's suggestion regarding the improvement and enhancement of the refinancing system under current conditions, including implementation of assets and REPO operations into the single pool, have been provided.

Рис. 1. Види інструментів рефінансування за їх призначенням

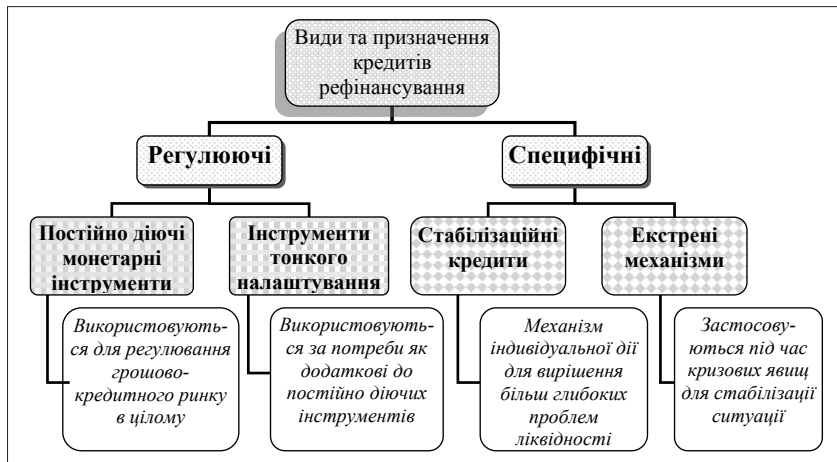
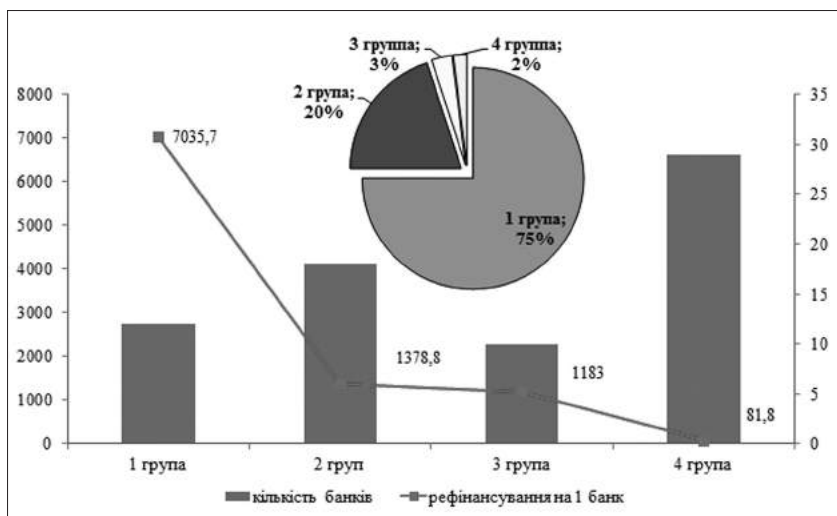

Рис. 2. Загальна структура та сума рефінансування в середньому на один банк, а також кількість банків, що отримали рефінансування від НБУ в розрізі груп станом на 01.01.2015 року

банкам було надано кредитів рефінансування на суму 266 млрд. грн, а повернуто ними – 228 млрд. грн. **Можна констатувати, що Нацбанк видає нові кредити швидше, ніж банківська система погашає старі.**

У подальшому НБУ варто оприлюднювати не лише суму виданих кредитів, а й обсяг погашених у ці ж періоди позик, щоб клієнти

банків могли відслідковувати динаміку зростання або скорочення заборгованості банків перед НБУ. До того ж НБУ перед тим як надавати кредити рефінансування, варто більш детально вивчати баланси банків на наявність грошових коштів. Зокрема, потрібно аналізувати залишки коштів на рахунках банку, що відкриті за кордоном в інших банках та звертати увагу на споріднені з банком установи щодо їх платоспроможності.

Законодавство передбачає декілька видів рефінансування (табл. 1).

Однак у 2014 році НБУ використав виключно стандартний набір монетарних механізмів. У структурі сукупних кредитів рефінансування переважають короткострокові кредити (47% від загального обсягу), частіше одноденні – овернайт, які надаються за умови, що комерційні банки не мають можливості взяти кредит на міжбанківському ринку. Такий розподіл зберігається протягом останніх років. Таким чином, рефінансування банків, як і раніше, має більш ніж короткостроковий характер.

Альтернативними, ефективними та привабливими в сучасних умовах формами розміщення ресурсів у банків є операції прямого РЕПО, що проводяться НБУ у взаємодії з банками. За кордоном операції прямого РЕПО класифікуються як різновид кредитів рефінансування, оскільки мають те ж саме призначення – збільшення ліквідності банків і базуються на тих же принципах – терміновості, повернення й платності.

Ці кредити дозволяють оперативнo вирішувати короткострокові поточні проблеми з ліквідністю, навіть незважаючи на всі їх недоліки. Проте в міру стабілізації економічної ситуації НБУ має переходити до більш прозорих, ринкових інструментів рефінансування, зокрема на основі тендеру, аукціону чи зворотного РЕПО.

Якщо розглядати обсяги рефінансування в розрізі груп банків (рис. 2), то 75% отримали найбільші банки, 20% великі банки, а група середніх та дрібних банків – усього 5% коштів. Водночас за кількістю рефінансованих банків лідирує четверта група – 29 установ, проте середня допомога банку з цієї групи становить менш ніж 82 млн грн. При цьому 12 банків із першої групи отримали в середньому більш ніж 7 млрд грн кожний.

Однак зауважимо, що отримати рефінансування не означає спасіння від банкрутства, адже 21 банк з 69, які отримали рефінансування, в подальшому були визнані як неплатоспроможні, тобто майже кожний третій банк. Майже 80% банків із першої групи скористалися

Таблиця 1. Види та ознаки рефінансування

Вид / Ознака	Постійно діюча лінія рефінансування	Операції «прямого» РЕПО	Стабілізаційний кредит	Операції на відкритому ринку	Кредити через операції СВОП з іноземною валютою
Форма забезпечення	Ломбардні кредити/ Облікові кредити	Ломбардні кредити	Ломбардні кредити	x	x
Строк використання	короткострокові	Середньо-строкові	Середньо-/довго строкові	x	Коротко/ середньо-строкові
Метод надання	Прямі кредити	Кредити, що реалізуються через аукціони	Прямі кредити		
Цільовий характер	Корегуючі кредит	Корегуючі/ сезонні кредит	Корегуючі кредит		
Залежно від спрямування на сектори фінансового ринку	Рефінансування через операції на міжбанківському ринку	Рефінансування через операції на відкритому ринку			

рефінансуванням. З них тільки два банки АТ «Дельта Банк» та ПАО «КБ «Надра» в подальшому були визнані неплатоспроможними. У третій та четвертій групах співвідношення рефінансований – неплатоспроможний становить майже 1:1.

Отже, доступ до рефінансування, як і раніше, є пріоритетом для великих банків першої групи. Вітчизняна система рефінансування в основному орієнтована на системно важливі та великі банки. Такий підхід у цілому відповідає міжнародній практиці, коли ліквідні ресурси, що надані банкам першого ешелону, через механізм міжбанківського кредитування доводяться до середніх і дрібних учасників системи. Однак можливість перерозподілу ресурсів через міжбанківський ринок у вітчизняних умовах відсутня.

На думку автора, банківську систему можна розділити залежно від масштабів діяльності на три сегменти: системно важливі, великі вітчизняні й дочірні структури європейських банків (банки першої та окремі банки другої груп); середні банки (банки другої та третьої груп); дрібні й середні кептивні, розрахункові банки (банки четвертої групи).

У період кризи, наскільки б ефективними не були заходи НБУ, ліквідні ресурси, що надходять у банківську систему, не доходять до потенційних позичальників, осідаючи в банках першого сегменту, які мінімізують власні можливі ризики виникнення дефіциту ліквідності, страхуючись від потенційних кредитних ризиків.

Якщо розглядати рейтинг топ-10 банків за обсягом рефінансування НБУ (табл. 2), то зазначимо, що з великим відривом першу та другу сходинки посідають Ощадний банк України та Приватбанк, які отримали більш ніж 23 млрд грн кожний. Удвічі менше отримав вже неплатоспроможний Дельта Банк, що забезпечило йому третю сходинку. До того ж зазначимо, що Ощадний банк та Укресімбанк отримала по 2 гривні на кожну одну гривню, а Приватбанк отримав по 0,25 копійок на кожну гривню депозитів. У цілому всі системно важливі банки з українським капіталом увійшли до топ-10 за обсягами рефінансування.

Відповідно НБУ потрібно розширити коло потенційних позичальників та вживати певних заходів щодо контролю за використанням позичених коштів, зобов'язуючи банки використовувати їх для кредитування економіки. На сьогодні склалася ситуація, коли банки, що мають надлишкову ліквідність, нарощують свою присутність на кредитному ринку, а дрібні й середні банки змушені скорочувати свою ділову активність.

Потрійна облікова ставка за кредитом – занадто висока ціна за підтримку ліквідності банку. Вона однозначно призводить до зменшення фінансового результату банку (збитків у малих і середніх банках). Альтернативні джерела нині відсутні. Залучення капіталу в іноземних банків неможливо з огляду на кризовий стан у країні, залучення коштів міжнародних фінансових організацій – з огляду на низький рейтинг країни. Воно доступне тільки тим банкам, які пройшли міжнародний аудит і рейтингування. Саме тому вітчизняні банки відчувають гостру потребу в рефінансуванні.

Для більшості банків доступні тільки короткострокові ресурси. Зрозуміло, що ці ресурси можуть розглядатися лише як джерело ви-

рішення короткострокових проблем з поточною ліквідністю, що носять переважно технічний характер. Тобто такі ресурси неможливо розглядати в якості засобу вирішення важливої проблеми українського банківського сектора, пов'язаної з трансформацією щодо короткострокових і мобільних пасивів населення у середньострокові активи – кредити реальному сектору економіки. Трансформаційна функція банків не працює в сучасних умовах.

У ході дослідження було виявлено сучасні проблеми системи рефінансування:

- поступове вичерпання бази застав – можливість швидкого нарощування НБУ кредитування обмежується недостатністю додаткових вільних фінансових активів, що використовуються в якості застави;
- моральний ризик, пов'язаний зі зростанням частки зобов'язань перед ЦБ у залучених коштах банків;
- неякісна застава за кредитами рефінансування, що знижує ймовірність повернення ресурсів;
- вузький набір інструментів рефінансування;
- закритість, непрозорість механізмів рефінансування;
- «клубність» та недоступність позичок центрального банку для певних проблемних банків;
- невідповідність облікової ставки та базових облікових ставок.

Серед основних пропозицій, спрямованих на покращення системи рефінансування НБУ, виокремимо такі:

- розширення інструментів регулювання грошової пропозиції: проводити операції з купівлі/продажу НБУ інших різних активів на відкритих фінансових ринках;
- запровадити прозорі умови надання банкам кредитів рефінансування з наданням прийняттого забезпечення та впровадити рефінансування банків під пули активів;
- визначити чіткі принципи та правила операційних засад, які будуть критеріями оцінки правомірності застосування інструментів і процедур регулювання ліквідності;
- автоматизувати проведення операцій РЕПО з банками України, а також упровадити проведення операцій РЕПО між банками України через центрального контрагента – ПАТ «Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках».

Необхідною умовою оздоровлення ситуації у вітчизняному банківському секторі, підвищення ефективності грошово-кредитної політики та розвитку механізмів кредитування є вдосконалення системи рефінансування. Можливими шляхами вирішення проблем є такі:

- надання банкам беззаставного фінансування на термін до тижня;
- створення міжбанківського майданчика рефінансування під управлінням НБУ;
- вдосконалення системи ризик-менеджменту в цьому секторі.

Крім того, необхідно розширювати ломбардний список НБУ за рахунок включення цінних паперів стабільно функціонуючих комерційних банків і внести до нього корпоративні облігації та векселя великих приватних акціонерних компаній з високими рейтингами міжнародних рейтингових агентств.

В якості найважливішого напрямку розвитку рефінансування комерційних банків НБУ можна вважати формування «єдиного пулу забезпечення кредитів» рефінансування. Це дозволить сформувати сукупний пул забезпечення, що складається з ринкових активів (цінні папери з ломбардного списку), а також неринкових (векселі, права вимоги за кредитними договорами), під які банк зможе отримати кілька кредитів. Причому «прив'язка» конкретного виду кредиту рефінансування до конкретного забезпечення здійснюватися не буде, як це діє нині згідно з чинним порядком кредитування НБУ.

Основна мета створення «єдиного пулу забезпечення» – забезпечення для будь-якої фінансово-стабільної банківської установи можливості отримувати внутрішньоденні кредити, кредити овернайт та кредити на строк до 1 року під будь-який вид забезпечення, що входить в «єдиний пул забезпечення».

Крім того, в якості цілей визначимо такі: уніфікація процедури надання кредитів; забезпечення максимальної доступності кредитів; використання більш раціонального механізму підбору предметів застави

Таблиця 2. Топ-10 банків України за обсягами рефінансування НБУ в період з 01.01.2014 по 01.03.2015 року

Назва банку	Група класифікатора НБУ	Обсяг отриманого рефінансування, тис. грн
Ощадбанк	1	24 908 921,80
Приватбанк	1	23 208 140,00
Дельта Банк	1	10 879 982,53
«Фінансова Ініціатива»	2	7 132 000,00
Укргазбанк	1	5 998 107,03
Укресімбанк	1	5 120 000,00
ВіЕйБі Банк	2	3 713 180,00
«Надра»	1	3 300 000,00
Альфа-банк	1	2 984 689,42
Промінвестбанк	1	2 489 507,19

за кредитами; зниження частоти трудомісткої процедури переформування забезпечення за кредитами при зміні вартості окремих активів, що перебувають в заставі за кредитом НБУ; наближення до міжнародної банківської практики рефінансування кредитних організацій.

У сформованому єдиному пулі забезпечення банки отримують можливість замінювати конкретні види активів, а Національний банк у свою чергу контролюватиме тільки співвідношення між вартістю заставного пулу і загальною заборгованістю за всіма кредитами рефінансування, наданими під єдиний пул.

При цьому між Національним банком та банківськими установами передбачається укласти угоди, що визначають загальні умови надання кредитів НБУ та використання диференційованого підходу до встановлення процентних ставок за кредитами рефінансування в залежності від якості забезпечення.

Перший етап створення єдиного механізму рефінансування включає уніфікацію інструментів рефінансування під забезпечення ринкових і неринкових активів і векселів та прав вимоги за кредитними договорами банків. Другий етап передбачає формування «єдиного пулу забезпечення», що включає як ринкові активи, так і неринкові. Таким чином, процедура кредитування банків Національним банком матиме більш уніфікований характер, що повністю відповідає міжнародній практиці.

Створення такого пулу – одне з пріоритетних реорганізацій системи рефінансування, яка є основою для управління ліквідністю в країні. Крім того, вдосконалення системи рефінансування НБУ означає, що вона в умовах кризи сприяла стабілізації не тільки банківського сектора, а й економіки в цілому.

ВИСНОВКИ

Сучасна економічна ситуація в Україні характеризується необхідністю стримування інфляційних процесів при одночасному стимулюванні економічного зростання. Грошово-кредитна політика НБУ має велике значення в розвитку цих процесів. Особливість її полягає в тому, що існують різні інструменти і методи грошово-кредитного регулювання, які активно використовує Національний банк для досягнення зміцнення стабільності банківської системи й кредитної політики. Тому необхідною є ефективно функціонуюча система рефінансування банківських установ. Це повинна бути чітко структурована система із зрозумілою стабільною законодавчою основою і ефективно функціонуючими інструментами. Вона повинна включати в себе, по-перше, сам фінансовий ринок із працюючою системою міжбанківського кредитування, по-друге, НБУ має забезпечувати банківську систему необхідними об-

сягами доступного рефінансування. У цілому нова система дозволить поліпшити механізм рефінансування банківської діяльності за рахунок сукупності варіантів забезпечення, які визнаються НБУ як прийнятні для видачі короткострокових позик. Такий підхід до організації кредитного ринку дозволить розширити можливості його учасників і підтримати функціонування економічної системи країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болгарін І., Махадева Л., Штерн Г. Деякі методологічні аспекти побудови та використання моделі монетарної трансмісії в Україні. // Вісник НБУ. – 2000. – №11. – С. 13-19.
2. Болдаков В. Обов'язкове резервування як інструмент грошово-кредитної політики // Вісник НБУ. – 1998. – №1. – С. 23-24.
3. Брада Джозеф К., Кутан Али М. Монетарная политика в странах с переходной экономикой: сработает ли установление нулевого уровня инфляции? // Фондовый рынок. – 1999. – №42. – С. 11-19.
4. Воронова Л.О. Монетарний розвиток в Україні / Л.О. Воронова, О.І.Петрик // Вісник НБУ. – 1998. – №6. – С. 3-7.
5. Дубихвіст О., Лановий В. Операції РЕПО як інструмент здійснення грошово-кредитної політики центрального банку // Вісник НБУ. – 2013. – №8. – С. 17-25.
6. Козьменко С., Савченко Т. Формування експліцитного правила монетарної політики для національної економіки // Вісник НБУ. – 2013. – №4. – С. 5-61.
7. Лютий І.О. Грошово-кредитна політика в умовах перехідної економіки: монографія / І.О.Лютий. – К.: Атіка, 1999. – 565 с.
8. Мельник О. Основні параметри грошово-кредитної політики та їх регулювання як засіб обмеження інфляції в Німеччині // Вісник НБУ. – 2000. – №2. – С. 44-51.
9. Петрик О. Цілі та основні режими сучасної монетарної політики / О.І.Петрик // Вісник НБУ. – 2000. – №6. – С. 34-35.
1. Bolharin I., Makhadeva L., Shtern H. Deyaki metodolohichni aspekty pobudovy ta vykorystannya modeli monetarnoyi transmisiyi v Ukrainy [Some methodological aspects of the construction and use of models of monetary transmission in Ukraine]. Visnyk NBU, 2000, no. 11, pp. 13-19. [in Ukrainian].
2. Boldakov V. Obovyazkove rezervuvannya yak instrument hroshovo-kredytnoyi polityky [Mandatory reserves as an instrument of monetary policy]. Visnyk NBU, 1998, no. 1, pp. 23-24 [in Ukrainian].
3. Brother Joseph K., Kutan Ali M. Monetarnaja politika v stranah s perehodnoj ekonomiko: srobotat li ustanovlenie nulevogo urovnja inflyacii? [Monetary policy in the countries with economies in transition: will the establishment of zero inflation work?]. Fondovyy rynek, 1999, no. 42, pp. 11-19 [in Russian].
4. Voronova L.O., Petryk O.I. Monetarnyy rozvytok v Ukrainy [Monetary developments in Ukraine]. Visnyk NBU, 1998, no. 6, pp. 3-7 [in Ukrainian].
5. Dubykhvyst O., Lanovyy V. Operatsiyyi REPO yak instrument zdysnennya hroshovo-kredytnoyi polityky tsentral'noho banku [The planned repurchase transactions as a tool for the implementation of monetary policy of the central bank]. Visnyk NBU, 2013, no. 8, pp. 17-25 [in Ukrainian].
6. Koz'menko S., Savchenko T. Formuvannya eksplitsytneho pravyla monetarnoyi polityky dlya natsional'noyi ekonomiky [Formation of Policy explicit rules of monetary policy for the national economy]. Visnyk NBU, 2013, no. 4, pp. 5-61 [in Ukrainian].
7. Lyuty I.O. Hroshovo-kredytna polityka v umovakh perekhidnoyi ekonomiky [Monetary policy in transition economies]. Kyiv, Atika, 1999, 565 p. [in Ukrainian].
8. Mel'nyk O. Osnovni parametry hroshovo-kredytnoyi polityky ta yikh rehulyuvannya yak zasib obmezheniya inflyatsiyi v Nimechchyni [The main parameters of monetary policy and regulation as a means to limit inflation in Germany]. Visnyk NBU, 2000, no. 2, pp. 44-51 [in Ukrainian].
9. Petryk O. Tsili ta osnovni rezhymy suchasnoyi monetarnoyi polityky [Objectives and basic modes of modern monetary policy]. Visnyk NBU, 2000, no. 6, pp. 34-35 [in Ukrainian].

UKRAINIAN JOURNAL ЕКОНОМІСТ

Український журнал
«ЕКОНОМІСТ»
з 2011 року
представлений
у міжнародній економічній
наукометричній
базі RePEc.

У зв'язку
з розширенням
розміщення публікацій
в RePEc з 2013 року
змінюються вимоги
до змісту статей.
Уважно слідкуйте
за інформацією в наступних
номерах журналу і на сайті
<http://ua-ekonomist.com>